

Тетяна Лазарева,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
262 «Правоохоронна діяльність» Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: t.lazareva@khai.edu,
ORCID: 0009-0009-3827-6102*

Алла Гордеюк,

*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права Гуманітарно-
правового факультету Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: a.hordeiuk.khai.edu
ORCID: 0000-0001-7423-3673*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ У ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Анотація: В тезах піддано аналізу міжнародно-правові засади забезпечення протидії тероризму у сфері цивільної авіації, актуалізовано проблеми, пов'язані з поглибленням інтеграційних процесів, активізацією суспільно-правових відносин між громадянами різних країн, динамікою глобального конструктивного міжнародно-правового співробітництва. Зазначено що, в міжнародному та національному полі здійснюються заходи безпеки та приділяється особлива увага побудові надійного механізму захисту прав і свобод, законних інтересів громадян, дії яких забезпечуються, передусім, законодавчим закріпленням за державними структурами обов'язків і відповідальності по забезпеченню національних інтересів, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері боротьби з тероризмом виявлення та припинення терористичної діяльності.

Ключові слова: цивільна авіація, авіаційна безпека, тероризм, акти незаконного втручання.

LEGAL REGULATION OF ANTI-TERRORISM IN THE INDUSTRY OF CIVIL AVIATION AT THE INTERNATIONAL AND NATIONAL LEVEL

Abstract: The theses analyzed the international legal principles of countering terrorism in the field of civil aviation, updated the problems related to the deepening of integration processes, the activation of social and legal relations between citizens of different countries, the dynamics of global constructive international legal cooperation. It is noted that, in the international and national field, security measures are implemented and special attention is paid to the construction of a reliable mechanism for the protection of rights and freedoms, legitimate interests of citizens, the actions of

which are ensured, first of all, by the legislative establishment of duties and responsibilities under state structures for ensuring national interests, preparation and submission in the established order of proposals for improving legislation in the field of combating terrorism, identifying and stopping terrorist activities.

Keywords: aviation, aviation security, terrorism, convention, international legal protection against terrorism, civil aviation, acts of illegal interference.

На сьогодні процес глобалізації як сучасна загальносвітова тенденція, на жаль, сприяє розширенню територіальних меж діяльності терористичних організацій. Безпрецедентне зростання масштабів тероризму стає причиною посилення співпраці держав у протидії йому й, відповідно, зумовлює важливість наукових досліджень з правової регламентації щодо протидії тероризму в нормах міжнародного повітряного права. В даний час загроза тероризму є однією з найбільш актуальних проблем, яка багато в чому визначає світовий порядок денний. Не можна заперечувати того факту, що навіть одиничний випадок терористичного акту несе в собі виняткову суспільну небезпеку, оскільки він є злочином, який вмістить у своєму складі декілька об'єктів: посягає на життя і здоров'я людей, і на економічні, соціальні, культурні відносини, загострює наявні в суспільстві протиріччя, демонструючи можливість їх вирішення насильницьким шляхом [8].

Не досконале міжнародне-правове регулювання протидії тероризму унеможливорює надійний захист основ національної безпеки, і сприятиме фатальним наслідкам не лише для самих елементів, але й для всієї системи у цілому. Ураховуючи той факт, що відповідно до ст. 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю є життя людини, особлива увага має приділятися побудові надійного механізму захисту прав і свобод, законних інтересів громадян, дія якого забезпечуватиметься, передусім, законодавчим закріпленням за державними структурами обов'язків і відповідальності по забезпеченню національних інтересів [7].

Отже, метою даного дослідження є окреслення конвенційної моделі забезпечення безпеки цивільної авіації, в тому числі щодо протидії тероризму, а також аналіз сучасного стану національного та міжнародного законодавства з протидії тероризму.

Насамперед на міжнародному рівні слід зазначити на міжнародні нормативні акти, що регулюють питання протидії тероризму, такі як Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (1997 р.), Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.), Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (1977 р.) Серед міжнародних конвенцій, що є правовим забезпеченням протидії тероризму саме в авіаційній галузі слід вказати Конвенцію про правопорушення й деякі інші акти, вчинені на борту повітряного судна від 1963 р. (Токійська конвенція), Монреальський протокол до Токійської конвенції від 2014 р., Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 1970 р. (Гаазька конвенція), Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки

цивільної авіації від 1971 р. (Монреальська конвенція), Додатковий протокол до Монреальської конвенції про боротьбу з незаконними актами насилля в аеропортах, які обслуговують міжнародну цивільну авіацію від 1988 р. Слід зазначити, що Україна є учасницею всіх цих нормативних актів, окрім Монреальського протоколу від 2014 р., який вступив у дію у 2020 році.

На національному рівні правове забезпечення протидії тероризму становлять Конституція України, Закон України «Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» Кримінальний кодекс України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», тощо. На Міжнародному рівні слід зазначити на загальні міжнародні нормативні акти, що регулюють питання протидії тероризму, такі як Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р.

У даному контексті вважаємо необхідним привернути увагу до історичних подій, що стосуються становлення міжнародного повітряного права. Так, на останньому етапі другої Світової війни світова спільнота вирішала, що є актуальним вирішення питання правової регламентації діяльності суб'єктів цивільної авіації та прийняття міжнародного нормативного акти, який буде спрямований на правове регулювання міжнародних авіаперевезень та забезпечення їх безпеки. У листопаді 1944 року в Чикаго зібралися представники 52 країн для прийняття міжнародної конвенції з цивільної авіації. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію набрала чинності у квітні 1947 року. Україна подала заявку 10 серпня 1992 року, Конвенція набрала чинність для України 9 вересня 1992 року. Але спеціальним нормативним актом, що регулює на міжнародному рівні захист цивільної авіації від правопорушень є Токійська конвенція від 1969 р., про яку вже зазначено вище. До актів, що здійснюються на борту повітряного судна ця конвенція відносить усі діяння, які можуть загрожувати або загрожують безпеці польоту повітряного судна, особам, майну, підтримці належного порядку дисципліни на борту повітряного судна. У даному міжнародному нормативному акті вперше було зроблено спробу щодо юридичної кваліфікації незаконного захоплення повітряного судна або незаконного втручання в його експлуатацію. У п. 1 ст. 2 Конвенції надається визначення незаконного захоплення цивільного повітряного судна, це коли особа (особи) на борту повітряного судна за допомогою сили або погрози силою незаконно здійснює (здійснюють) контроль над повітряним судном у польоті, або якщо такий акт готується до здійснення [10]. Токійська конвенція також застосовується до кримінальних злочинів що можуть мати місце на борту повітряного судна (крадіжка, перевезення наркотиків тощо). Ця Конвенція є єдиною, що містить норми, які регламентують дії командира і членів екіпажу при вчиненні незаконного акту або спробі його вчинення.

Гаазька конвенція від 1970 р. була прийнята з метою забезпечення відповідальності для осіб, що вчинили дії щодо захоплення повітряного судна, у ст. 1 цієї Конвенції прописано, що будь-яка особа на борту повітряного судна, яке знаходиться у польоті, вчиняє злочин, якщо вона: а) незаконно, шляхом

насильства, загрози застосування насильства чи будь-якою іншою формою залякування захоплює повітряне судно або здійснює над ним контроль. Або намагається здійснити будь-які дії; б) є співучасницею особи, яка здійснює або намагається здійснити будь-яку таку дію. Найбільш вагомим здобутком авторів Гаазької конвенції є встановлення правового принципу *aut dedere aut judicare* (або видай, або суди) який передбачає застосування державних механізмів або екстрадиції, або кримінального переслідування [3 ; 6].

В 1971 р. в Монреалі було укладено конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, у 1988 р. до Монреальської конвенції було прийнято Протокол, який з незначними змінами поширив дію Конвенції на випадки вчинення АНВ в аеропортах, що обслуговують міжнародну цивільну авіацію.

Особливе практичне значення у регулюванні питання забезпечення цивільної авіації має Додаток 17 до Чиказької конвенції «Захист Міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання», що міститься у Міжнародних стандартах та рекомендованій практиці (SARPs), розроблених ICAO. Цей документ, як і всі інші стандарти ICAO, спрямований на координацію створення кожною державою, що має членство в цій організації, власної ефективної програми безпеки цивільної авіації та втілення її у національне законодавство та практику.

Тероризм за останні десятиліття набув статусу явища глобального масштабу. З року в рік зростає кількість терористичних актів, а самі вони стають дедалі агресивнішими та жорстокішими. Якщо на початку 70-х років ХХ ст. основним об'єктом терористів була власність, то у 80-х роках, за урядовими даними США, половина всіх терористичних актів була спрямована проти людей.

Щодо правового забезпечення протидії тероризму на вітчизняному рівні, то на наш погляд, слід звернути першочергову увагу на Закон України «Про боротьбу з тероризмом», де надаються у ст. 1 поняття тероризму. Отже, відповідно до цього Закону тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [5]. Терористичний акт – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України (далі - КК України). Криміналістична характеристика тероризму складається з певних елементів, які злочинна (терористична) діяльність охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання

терористів, тобто осіб, які беруть участь у терористичній діяльності; пропаганду і поширення ідеології тероризму; проходження навчання тероризму; виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою; фінансування та інше сприяння тероризму [2].

Стосовно забезпечення цивільної авіації від актів незаконного втручання (далі – АНВ), в тому числі правового забезпечення протидії тероризму в галузі цивільної авіації було прийнято Закон України «Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» від 21.03.2017 р. (далі – Програма) відповідно до стандартів та рекомендованої практики Чиказької конвенції, Токійської конвенції, Гаазької та Монреальської конвенцій. Мета Програми полягає у визначенні засад для забезпечення авіаційної безпеки, регулярності та ефективності польотів шляхом запровадження правил, практики та процедур, які передбачають заходи захисту від актів незаконного втручання. Основним завданням Програми є розподіл обов'язків, встановлення правил впровадження та здійснення заходів забезпечення авіаційної безпеки пасажирів, авіаційного персоналу та персоналу, який задіяний в авіаційній діяльності незалежно від форми власності та підпорядкування. В II розділі Програми визначається поняття АНВ, а саме – це акти або спроби вчинення актів, що створюють загрозу безпеці цивільної авіації та включають, зокрема: незаконне захоплення повітряних суден; руйнування повітряного судна, що перебуває в експлуатації; захоплення заручників на борту повітряних суден або на аеродромах; насильницьке проникнення на борт повітряного судна, в аеропорт або в розташування аеронавігаційного засобу чи служби; розміщення на борту повітряного судна або в аеропорту зброї, небезпечного пристрою або матеріалу, призначених для досягнення злочинних цілей; використання повітряного судна, що перебуває в експлуатації, з метою заподіяння каліцтва, інших ушкоджень здоров'ю, смерті фізичній особі або значної шкоди майну чи навколишньому природному середовищу; повідомлення навмисно неправдивої інформації, що ставить під загрозу безпеку повітряного судна під час польоту або на землі, безпеку пасажирів, членів екіпажу, наземного персоналу або громадськості в аеропорту. Серед АНВ, з найбільш небезпечних є терористичні дії, на меті їх, зокрема: викликати масову загибель людей; заподіяти значні економічні збитки; звернути увагу громадськості та заявити про себе; залякати суспільство.

Виходячи із аналізу вітчизняного законодавства, яке становить правове забезпечення протидії проявам тероризму на національному рівні, можна дійти висновку, що в ньому імплементовані відповідні положення міжнародного права, але при цьому ми розуміємо, що закони мають працювати [1]. Тобто необхідний дієвий механізм, який превентивним чином буде ефективно забезпечувати функціонал цивільної авіації. Так, Наказом Міністерства інфраструктури України від 17.06.2020 р. № 356 було затверджено Інструкцію з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України. Ця Інструкція розроблена відповідно до вимог ПКУ, Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації, Додатка 17 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція) «Безпека. Захист міжнародної цивільної авіації від актів незаконного

втручання». Вимоги цієї Інструкції поширюються на експлуатантів аеродромів, аеропортів, провайдерів аеронавігаційного обслуговування. [4]. На підставі цієї інструкції розробляються інструкції відповідних підприємств і провадяться оцінки загроз і ризиків. Ці інструкції погоджуються з органами внутрішніх справ та Службою безпеки України. Мета Інструкції – управління ризиками для забезпечення захисту цивільної авіації від АНВ і здійснення заходів авіаційної безпеки (АБ), які відповідають характеру та рівню загрози. Управління ризиками відповідно інструкції – це системний підхід до визначення оптимального порядку дій при невизначених умовах з метою прийняття рішень, які прийнятим способом враховують пов'язані з ризиком витрати та вигоди виконання завдання. Використання системного підходу включає: проведення оцінки рівня загрози та ризиків АБ цивільної авіації; запровадження та здійснення превентивних заходів АБ щодо захисту цивільної авіації від АНВ; моніторинг забезпечення АБ [9].

Отже, після зробленого аналізу нормативних актів, що здійснюють правове регулювання щодо протидії актам незаконного втручання на міжнародному та національному рівні, в тому числі терористичним актам, можна зробити висновки про те, що на жаль абсолютну безпеку, зокрема в сфері цивільної авіації забезпечити неможливо, тому будь-яка держава має перш за все намагатися максимально забезпечувати безпеку насамперед людей, а також певних суб'єктів цивільної авіації превентивним чином, тобто шляхом встановлення системи потужного контролю з приводу дотримання норм, які регламентують безпеку цивільної авіації, своєчасно виявляючи загрози та прораховуючи відповідні ризики у зазначеній сфері. Тоді, незважаючи на те, що дуже складно звести нанівець акти незаконного втручання, координація дій, уніфікація певних правил, ретельне їх дотримання тощо здатні вдосконалити систему забезпечення авіаційної безпеки у сфері повітряних відносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 07.05.2024 р.)
2. Кримінальний кодекс України, 2001, № 2341-III. Редакція від 28.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 07.05.2024 р.)
3. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16.12.1970 р. (Гаазька конвенція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р. (Чиказька конвенція), № 995_038, редакція від 06.10.2016 р., (дата звернення 07.05.2024 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text
5. Закон України "Про боротьбу з тероризмом", 2003, № 638-IV. Редакція від 28.04.2023р., (дата звернення 27.04.2024 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

6. Григоров О. Міжнародне повітряне право : підручник/ ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ; Одеса : Фенікс, 2023. – 166 с.

7. Ліпкан В.А. Поняття системи забезпечення національної безпеки України. Право і Безпека. 2003. Т. 2. № 4. С. 57-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2003_2_4_14

8. Мальцев М.Є. Протидія тероризму в умовах сучасного міжнародного права. Молодий вчений. 2018. № 11(2). С. 885-888. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_11%282%29__88

9. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки: Навчальний посібник / П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/international_terrorism.pdf

10. Ментор ХАІ, дисципліна «Міжнародні стандарти убезпечення авіаційної та космічної діяльності», лекція за темою 4 «Захист цивільної авіації від актів незаконного втручання на міжнародному і національному рівнях та розслідування авіаційних подій та інцидентів», автор А. О. Гордеюк. URL: <https://mentor.khai.edu/mod/resource/view.php?id=184727&redirect=1>

Актуальні секторальні проблеми стійкості критичної інфраструктури

Богдан Ніколаєнко,

кандидат технічних наук, доцент, департамент захисту критичної інфраструктури Адміністрації Держспецзв'язку, м. Київ, Україна

e-mail: nikolaienko_iszzi@ukr.net

ORCID: 0000-0002-6888-5947

Максим Пуха,

департамент захисту критичної інфраструктури Адміністрації

Держспецзв'язку, м. Київ, Україна

e-mail: mspuha@gmail.com

ORCID: 0009-0009-4794-9436

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ СФЕРИ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація: Одним із найважливіших суспільних завдань, необхідних для підтримання національної безпеки, економічної життєздатності, громадського здоров'я та безпеки у світі, сповненому ризиків, є потреба у створенні та підтримці ефективною національної системи безпеки та стійкості критичної інфраструктури. Із цією метою Україна розпочала роботу ще десять років тому, яка завершилася прийняттям Закону «Про критичну інфраструктуру», підписаного Президентом Зеленським 16 листопада 2021 року, та затвердженням Кабінетом Міністрів України 19 вересня 2023 року Національного плану захисту,